

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Η αρχαία ελληνική λέξη κανών σημαίνει ευθεία ράβδος πού χρησιμεύει για ευθυγράμμιση, είναι δηλαδή όργανο πού χρησιμοποιείται για τη χάραξη ευθειών γραμμών (χάρακας), μεταφορικά δέ καθετί πού χρησιμεύει ως μέτρο, πρότυπο, κριτήριο ή μιά γενική αρχή. Έτσι, Κανών τής Αγίας Γραφής ονομάζεται τό σύνολο τών ιερών καί θεόπνευστων βιβλίων τής Παλαιάς καί τής Καινής Διαθήκης, τά οποία η Εκκλησία έχει αναγνωρίσει επισήμως ως γνήσια καί αυθεντικά μέ αποφάσεις τοπικών καί Οικουμενικών Συνόδων, αποτελούν δέ τό μέτρο τής πίστεως καί τής ζωής τού χριστιανού καί τόν γνώμονα για τήν ευθυγράμμιση τού θρησκευτικού του φρονήματος. Αυτά λέγονται καί κανονικά η Πρωτοκανονικά πρὸς διάκριση ἀπὸ τὰ Απόκριφα καί τὰ Δευτεροκανονικά τής Παλαιάς Διαθήκης.

Στήν εκκλησιαστική υμνολογία κανόνας είναι αριθμός τροπαρίων, πού είναι συντεταγμένα σύμφωνα μέ «ορισμένο κανόνα», δηλαδή ποιητικό καί τονικό μέτρο. Κατά τή διάρκεια τών πρώτων χριστιανικών αιώνων, ιδίως ἀπὸ τὰ χρόνια τού Ιωάννη Δαμασκηνού, ἀρχισε νά επικρατεῖ στήν υμνολογία, ἀντὶ τών σποραδικών τροπαρίων, ἓνα νέο εἶδος, ἡ «κανονική» εκκλησιαστική ποίηση καί ἔτσι νά προάγεται ἡ ασματική ἀκολουθία. Ο «κανών», πού είναι συνήθως ὕμνος πρὸς τιμὴν Δεσποτικής, Θεομητορικής, ἡ εορτῆς Αγίου, ἔχει συντεθεῖ ἀπὸ ἐννέα συνήθως τμήματα (κατ' ἀναλογία μέ τὰ ἐννέα ἀγγελικά τάγματα) καί σπανιότερα ἀπὸ τρία ἡ τέσσερα, ονομάζονται δέ αὐτά « Ὠδαί » ὁπότε ο κανών λέγεται τριώδιον ἢ τετραώδιον. Κάθε «Ὠδή» ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία ἢ τέσσερα ἢ ἕξι τροπάρια, ἔτσι ολόκληρος ο κανών περιλαμβάνει 27 ἕως καί 54 τροπάρια ἀντίστοιχα.

Τά τροπάρια τού κανόνα προσαρμόζονται ρυθμικά πρὸς 8 ἢ 9 πρότυπα τροπάρια, πού λέγονται Εἱρμοί. Επειδὴ ἡ ψαλμωδία ὅλου τού κανόνα ἀπαιτεῖ πολὺ χρόνο, συνήθως ψάλλονται μόνο οἱ Α. καί Γ. Ὠδές μέ τὰ τροπάρια, ἐνῶ οἱ «Εἱρμοί» τών ἐπόμενων Ὠδών ψάλλονται ὡς Καταβασίες. Ἡ ἐννάτη (Θ.) Ὠδή, σέ μεγάλες εορτές ψάλλεται ολόκληρη.

Τά τροπάρια τού κανόνα ἐκθέτουν πληρέστερα τό ἱστορικό τής εορτῆς τού ἐκάστοτε Αγίου. Σέ μερικούς κανόνες τό προτελευταῖο τροπάριο εἶναι πρὸς τιμὴν τής Αγίας Τριάδος, καί ἀρχίζει μέ τό «Δόξα Πατρὶ καί Υἱὸ καί Αγίῳ Πνεύματι», τό δέ τελευταῖο ἀναφέρεται πάντοτε στήν Θεοτόκο, καί ἀρχίζει μέ τό «Και νῦν καί αἰεὶ καί εἰς τοὺς αἰῶνας τών αἰώνων ἀμήν». Ολόκληρη ἡ ἐννάτη ὠδή ψάλλεται πρὸς τιμὴν τής Θεοτόκου.

Τά θέματα τών ἐννέα ὠδών (πού ἀκολουθοῦν τό πρότυπο τών ἐννέα βιβλικών Ὠδών) εἶναι: Στήν Α: Ἡ

διάβαση τής Ερυθράς Θαλάσσης από τό λαό του Ισραήλ,στήν Β: Η αφιερωμένη στον Μωυσή (ψάλλεται μόνο κατά την Μεγάλη Τεσσαρακοστή),στήν Γ.: Τής Αγίας Άννης,στήν Δ. : Τού Προφήτου Αββακούμ,στήν Ε.: Τού Προφήτη Ησαίου,στήν ΣΤ.: Τού Προφήτου Ιωνά, στις Ζ. καί Η. Των Τριών Παίδων καί στήν Θ. Της Θεοτόκου.

Ο κανών, ως καί τά τροπάρια, διακρίνονται κατά τό περιεχόμενον ως εξής:

Κανών Αναστάσιμος, διά τού οποίου υμνείται ο Αναστάς Χριστός, ψάλλεται δέ εις τόν Όρθρον τών Κυριακών.

Κανών Σταυροαναστάσιμος, αναφέρεται συγχρόνως καί εις τόν Σταυρόν καί εις την Ανάστασιν τού Σωτήρος.

Κανών τής Θεοτόκου, αναφέρεται εις την Υπεραγίαν Θεοτόκον ως Μητέρα τού Θεού.

Στήν Παρακλητική υπάρχουν καί οι εξής κανόνες γιά κάθε ημέρα τής εβδομάδος καί γιά όλους τούς ήχους.

Κανών Σταυρώσιμος, ψάλλεται Τετάρτην καί Παρασκευήν καί αναφέρεται εις τόν Σταυρόν τού Χριστού.

Κανών Αποστολικός, αναφέρεται εις τούς Αποστόλους, ψάλλεται δέ εκάστην Πέμπτην.

Κανών τών Ασωμάτων, ψάλλεται την Δευτέραν προς τιμήν τών Αγγελικών Δυνάμεων.

Κανών τού τιμίου Προδρόμου, ψάλλεται την Τρίτην προς τιμήν αυτού.

Κανών τού Αγίου Νικολάου, ψάλλεται καί αυτός την Πέμπτην προς τιμήν αυτού.

Κανών εις κοιμηθέντας, ψάλλεται τό Σάββατον.

Κανών τών Αγίων, ψάλλεται εις τα,α Μηναία, προς τιμήν εκάστου εορταζομένου Αγίου.

Ός προς τό θέμα τους οι κανόνες, διακρίνονται σέ «παρακλητικούς», «αναστάσιμους», «σταυροαναστάσιμους», «σταυρο-νεκρώσιμους», «θεοτοκίους», «δογματικούς», «τών αγίων», «πανηγυρικούς», «κατανυκτικούς», «τριαδικούς»,καί «περιστατικούς» (σέ απειλή λοιμού,σέ φόβο σεισμού, σέ αναμονή πολέμου, σέ εξομολόγηση αμαρτωλού κλπ.).

Επίσης,ως προς τό μελοποιούμενον είδος,διακρίνονται εις πεζούς πού ψάλλονται από την Παρακλητικήν,από τά Μηναία γιά όλες τίς εορτές τού ενιαυτού, από τό Τριώδιον καί τό Πεντηκοστάριον, καί εις ιαμβικούς πού έχουν συντεθεί κατ' ιαμβικόν μέτρον, είναι δέ μόνον τρεις: ο β' κανών τών Χριστουγέννων, ο β' τών Θεοφανείων καί ο β' τής Πεντηκοστής.

Περιφημότεροι ποιητές κανόνων θεωρούνται.:

Ανδρέας ο Κρήτης,(650-720 μ.Χ) που χαρακτηρίζεται ως ο εισηγητής τού είδους, οι Στουδίτες μοναχοί,ο Θεόδωρος (829 μ.Χ.), οι αδελφοί Θεόδωρος καί Θεοφάνης, Ιωσήφ ο Θεσσαλονίκης, ο Ανατόλιος, ο Θεόκτιστος, ο Κοσμάς ο Μελωδός Επίσκοπος Μαιουμά τής Γάζης, (750 μ.Χ), Ιωάννης ο Δαμασκηνός (676-756 μ.Χ.),ο οποίος έγραψε περί τούς 60 κανόνες. Άλλοι

ονομαστοί υμνογράφοι μέχρι την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως είναι ο Μιχαήλ Ανανεώτης (830 μ.Χ.), ο Αυτοκράτωρ Θεόφιλος, ο Μητροφάνης Σμύρνης, Ιωσήφ ο Υμνογράφος (+ 883 μ.Χ), ο Φώτιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Λέων ο Σοφός (911 μ.Χ), η Κασσιανή μοναχή (Θ. Αιών) ποιήτρια του γνωστού δοξαστικού «Κύριε η εν πολλαίς αμαρτίαις», καί μέρους του κανόνος «Κύματι θαλάσσης» καί άλλοι.

Σημαντικοί κανόνες είναι ο «Μέγας παρακλητικός», πού ψάλλεται τον Δεκαπενταύγουστο καί αποδίδεται στον Δούκα Θεόδωρο Λάσκαρι, ο «Μικρός παρακλητικός» πού αποδίδεται είτε στον Θεοφάνη τόν Γραπτό είτε στον μοναχό Θεοστήρικτο, ο κανών «τής Θείας Μεταλήψεως», καί άλλοι. Γνωστοί είναι οι Κανόνες των Χριστουγέννων, του Πάσχα, της Πεντηκοστής καί ο Μέγας Κανών του Ανδρέου Κρήτης. Αυτός αποτελείται από 250 τροπάρια μέ κατανυκτικό περιεχόμενο καί ψάλλεται ολόκληρος την Τετάρτη τό απόγευμα, της Ε εβδομάδας της Μεγάλης Τεσσαρακοστής.

Πολλοί κανόνες είναι πρότυπα λυρικής έμπνευσης καί οι περισσότεροι περιλαμβάνουν αλφαβητική ακροστιχίδα, δηλαδή μία φράση πού σχηματίζεται από τά πρώτα γράμματα των τροπαρίων ή μόνο των θεοτοκίων ή ακόμη καί από τούς επιμέρους στίχους των τροπαρίων. Στίς ακροστιχίδες δηλώνεται συνήθως είτε τό θέμα του κανόνα είτε τό όνομα εκείνου πού τόν συνέθεσε, η καί τά δύο.

Τό μέλος των ασματικών κανόνων είναι ειρμολογικό καί σύντομο. Φέρει γνήσια ίχνη αρχαίων μελωδιών, πού διασώθηκαν από την παράδοση σχεδόν αναλλοίωτες. Κανόνες έχουν γραφεί σέ όλους τους Έχους της βυζαντινής μουσικής, καί πρώτος πού τούς αποτύπωσε σέ βυζαντινή παρασημαντική είναι ο μεγάλος αναμορφωτής της Εκκλησιαστικής μας Μουσικής Πέτρος ο Λαμπαδάριος ο Πελοποννήσιος (+ 1777). Δείγματα των Κανόνων του Πέτρου βρίσκονται στό *ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑΤΑΡΙΟΝ* του ιδίου, έκδοση του 1889 καί στά *ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΑ* των Καταβασιών, αργά καί σύντομα, έκδοση του 1582, αυτού καί του μαθητού του Πέτρου Πρωτοψάλτου του Βυζαντίου (+1808).

Γιά τη σύνταξη του παρόντος πονήματος μελετήσαμε μέ ιδιαίτερη προσοχή τό Αναστασιματάριον του Πέτρου, τό Ειρμολόγιον των σύντομων καταβασιών Πέτρου Πρωτοψάλτου του Βυζαντίου, τό Ειρμολόγιον Ιωάννου του Πρωτοψάλτου του Νεοχωρίτου (+1866), καθώς καί τούς κανόνες από την Μεγάλη Εβδομάδα Γεωργίου του Ραιδεστηνού (+ 1889). Επιλέχθηκαν μουσικές γραμμές καί θέσεις πού εκφράζουν ορθότερα την έννοια του ποιήματος μέ σεβασμό στό ρυθμικό μέτρο του ύμνου.

Οι κανόνες, όπως κάθε ύμνος στην εκκλησιαστική υμνολογία, γράφτηκαν γιά νά ψάλλονται. Η παράλειψη ή η ανάγνωση απλώς του κανόνος είναι λάθος, αντιβαίνει στην οδηγία του Τυπικού της Μ.τ.Χ. Εκκλησίας,(εκδοθέν

στήν Αθήνα τό 1897) υπό τού Γεωργίου Βιολάκη (+ 1912). Η άποψη ότι τά ειρμολογικά μέλη (κατά συνέπεια καί οι κανόνες) είναι ορθότερο νά ψάλλονται από στήθους, δέν μάς βρίσκει σύμφωνους. Πρέπει ο ψάλτης νά εκπαιδευτεί πρώτα σέ σωστά τονισμένα μελωδήματα καί όταν αποκτήσει τήν ανάλογη εμπειρία νά ψάλλει μέ τό δικό του προσωπικό τρόπο, δίχως νά απομακρύνεται από τά καθιερωμένα παραδοσιακά μέλη.

Τό παρόν βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη.

Στό πρώτο μέρος, καταγράφηκαν οι κανόνες τών Αναστάσιμων Κυριακών (Α΄ & Γ΄ Ωδή) μέ τά τροπάρια .

Στό δεύτερο μέρος, περιέχονται οι κανόνες τών Μεγάλων εορτών τού Τριωδίου (Α΄ & Γ΄ Ωδή), καθώς καί οι σύντομες καταβασίες από τήν Κυριακήν τού Τελώνου & Φαρισαίου έως καί τήν Κυριακήν τών Βαΐων.

Στό τρίτο μέρος, καταγράφονται οι κανόνες τής Μεγάλης Εβδομάδας, μέ Παράρτημα επιλεγμένων ύμνων τής Μεγάλης Εβδομάδας.

Η παρούσα επιμελημένη έκδοση βασισμένη στα κλασσικά πρότυπα τής εκκλησιαστικής μουσικής παραδόσεως τής Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας, παραδίδεται στους αγαπητούς ιεροψάλτες καί σέ κάθε φιλόμουσο, ως απαραίτητο βοήθημα κατά τίς ακολουθίες τών Κυριακών, κυρίως όμως τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής καί τού Πεντηκοσταρίου .

Αίγιο 7 Νοεμβρίου 2014

Ο Εκδότης

Φώτης Θεοδωρακόπουλος